

Научно-образовательный электронный журнал

ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ

Выпуск №11 (том 3)
(февраль, 2021)

Международный научно-образовательный
электронный журнал
«ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ»

УДК 37

ББК 94

**Международный научно-образовательный электронный журнал
«ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №11 (том 3) (февраль,
2021). Дата выхода в свет: 28.02.2021.**

Сборник содержит научные статьи отечественных и зарубежных авторов по экономическим, техническим, философским, юридическим и другим наукам.

Миссия научно-образовательного электронного журнала «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ» состоит в поддержке интереса читателей к оригинальным исследованиям и инновационным подходам в различных тематических направлениях, которые способствуют распространению лучшей отечественной и зарубежной практики в интернет пространстве.

Целевая аудитория журнала охватывает работников сферы образования (воспитателей, педагогов, учителей, руководителей кружков) и школьников, интересующихся вопросами, освещаемыми в журнале.

Материалы публикуются в авторской редакции. За соблюдение законов об интеллектуальной собственности и за содержание статей ответственность несут авторы статей. Мнение редакции может не совпадать с мнением авторов статей. При использовании и заимствовании материалов ссылка на издание обязательна.

© ООО «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА»

© Коллектив авторов

ИБН СИНО ВА ТАСАВВУФДА ИШҚ: ҚИЁСИЙ ТАҲЛИЛ Наврўзова Гулчеҳра Неъматовна	742
YOSHLAR - KELAJAK BUNYODKORI Toshmatova Safargul Nazarovna	748
МАСЛИЧНОСТЬ СЕМЯН РАЗЛИЧНЫХ СОРТОВ ХЛОПЧАТНИКА Эгамов Хусанбой, Абдурахмонов Илхомжон, Касимов Абдурашид, Комилов Боходир, Жанибеков Дилёрбек Абдуманнобович	751
ПРИМЕНЕНИЕ МАТЕМАТИКИ В АРХИТЕКТУРЕ Абдухаликова Д.Т.	754
OLIY TA'LIMDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYA VA MASOFAVIY TA'LIM, INTERNETDAN FOYDALANISH Kojalesov S.S.	758
СОЗДАНИЕ НОВЫХ СОРТОВ ХЛОПЧАТНИКА СРЕДИ ИЗУЧЕННЫХ ЛИНИЙ ИЗ КОНКУРСНОГО СОРТОИСПЫТАНИЯ Косимов Абдурашид, Эгамов Хусанбой, Бахромов Шукрулло, Косимов Бахтиёр, Жанибеков Дилёрбек Абдуманнобович	764
OGANIY MEROSI JANON OLIMLARI NIGOHIDA Azamat Fayzullayev	767
ОИЛА ПСИХОЛОГИЯСИ Назарбекова Ҳилола Абдуҳакимовна	772
OLIY TA'LIM TIZIMIDA O'QIYOTGAN TALABA YOSHLARNING MA'NAVIYATINI YUKSALTRISHDA BERDAQ SHERLARINING AXAMIYATI Do'smurodova Feruza Xudayberdi qizi	777
BOSHLANG'ICH SINIF "O'QISH" DARSLARIDA FOYDALANILADIGAN ILG'OR PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR VA ULARNING AHAMIYATI Otamirzayeva Ko'xinur Ilxomjon qizi	782
ZAMONAVIY INNAVOTSION TEXNALOGIYALARDAN FOYDALANISH ZAMON TALABI Oydin Beriyeva	788
PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP DEVELOPMENT PROSPECTS IN UZBEKISTAN Sotvoldieva Muslimakhon, Yuldasheva Intizorkhon	792
BOLALARNING CHAPAQAYLIGI PSIXOLOGIK VA PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA Qo'ldoshev Rustambek Avezmurodovich	797
VOCABULARY TEACHING METHODS Rakhimova Gulbakhor	811

ФИО автора: Qo'ldoshev Rustambek Avezmurodovich

Buxoro davlat universiteti

boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası

o'qituvchisi

Название публикации: «BOLALARNING CHAPAQAYLIGI PSIXOLOGIK VA PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA»

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada chapaqay boshlang'ich sinf o'quvchilariga yozishni o'rgatishdagi muammolarni aniqlash va ularni qanday hal qilish bo'yicha ko'rsatmalar berilgan. Ushbu topshiriqlardan foydalanish chapaqay o'quvchilarga maktabning birinchi kunlaridanoq tezda aniqlash va moslashishga yordam beradi. Maktabga moslashish deganda biz chapaqay bola bilan maktabning o'zaro aloqadorlik jarayonini tushunamiz, buning natijasida ta'lim jarayonini tashkil etish shakllari, uning mazmuni va o'qitish va tarbiyalash texnologiyalarining xususiyatlariga optimal muvofiqligi, bolaning moyilligi, qiziqishlari, bilimlari, qobiliyatlari va ko'nikmalari aniqlanadi.*

Kalit so'zlar: maktab, visual, stress, diqat, moslashish, nutq, vazifa, moslashish, maktab, chapaqay, o'naqay, yozish, o'rganish.

Boshlang'ich sinflarda bolalar etakchi ta'lim faoliyatining asosiy elementlarini, zaruriy bilim va ko'nikmalarni shakllantiradilar. Ushbu davrda fikrlash shakllari sekin-asta rivojlanib boradi, ilmiy bilimlar tizimi yanada kengroq o'zlashtiriladi, ilmiy, nazariy fikrlashni rivojlantirish holati ta'minlanadi. Bu paytda ta'lim va kundalik hayotda mustaqil yo'nalish uchun zarur shart-sharoitlar shakllanadi. Ushbu davrda psixologik qayta qurish amalga oshiriladi, bu boladan nafaqat ruhiy stressni, balki katta jismoniy chidamlilikni ham talab qiladi.

Maktab - bu shaxsning faoliyat sub'ekti sifatida ijtimoiy borlig'ining boshlanishi. Ushbu vazifada kichik o'quvchi, avvalambor, unga tayyorligi bilan ajralib turadi. U o'rganish uchun imkoniyat yaratadigan fiziologik (anatomik va morfologik) va aqliy, avvalo, intellektual rivojlanish darajasi bilan belgilanadi. Bolaning maktabga tayyorligining asosiy ko'rsatkichlari: uning ichki pozitsiyasini, semiotik funktsiyasini

shakllantirish, o'zboshimchalik, qoidalar tizimiga e'tibor qaratish qobiliyati va boshqalar.

Maktabda o'qishga tayyorgarlik - bu yangi dunyoga, kattalar dunyosiga kirish, quvonish, bilimga bo'lgan munosabatni shakllantirishni anglatadi. Bu yangi mas'uliyatlarga tayyor bo'lishni, maktab, o'qituvchi, sinf oldida mas'uliyatnili bo'lishni anglatadi. Yangi bilimlarni kutish, ularga bo'lgan qiziqish kichik o'quvchining ta'lim motivatsiyasi asosida yotadi. Bilim ehtiyojining hissiy tajribasi sifatida qiziqish, o'quv faoliyatining ichki motivatsiyasi, yosh o'quvchining bilim ehtiyoji ushbu ehtiyojni qondiradigan ta'lim mazmunini "qondirganda" asoslanadi.

Kutishlar tizimi, shuningdek, kontseptual, ilmiy fikrlash uchun zarur shartlarni shakllantirish, tayyorgarlikning asosini tashkil etadi, bu bolaning avvalgi barcha aqliy rivojlanishining natijasi, oilada va bolalar bog'chasida butun ta'lim va tarbiya tizimining natijasi sifatida tushuniladi. Bolaning maktabga tayyorgarligi bir qator talablarning qondirilishi bilan belgilanadi. Bunga quyidagilar kiradi: bolaning umumiy jismoniy rivojlanishi, etarli miqdordagi bilimga ega bo'lish, o'z-o'ziga xizmat qilishning "kundalik" ko'nikmalariga ega bo'lish, o'zini tutish madaniyati, muloqot, boshlang'ich mehnat; nutqni yaxshi bilish; yozuvni o'zlashtirishning dastlabki shartlari (qo'lning kichik mushaklarini rivojlantirish); hamkorlik qilish qobiliyati; o'rganish istagi.

Chapaqay bolalarning o'sishi, rivojlanishi, sog'lig'i holatini o'rganadigan tadqiqotchilar, chap qo'l bolalar, ayniqsa, maktabga kirganlarida alohida yondashuvni, alohida e'tiborni talab qilishlarini ta'kidlamodalar. Ko'pchilik ularni maktabdagi ortiqcha tashvish, maktabdagi stress va o'quv jarayonidagi qiyinchiliklar sababi deb biladi. Nima uchun?

Maktab, o'qish, ayniqsa birinchi oylarda, birinchi yilda boladan uzoq muddatli stressni talab qiladi, kuchli charchoqni keltirib chiqaradi va shaxsiy fazilatlariga talablarni ko'paytiradi. Yangi jamoa, yangi do'stlar, yangi talablar har qanday bola uchun oson emas, ayniqsa chapaqay bola uchun oson emas, chunki interhemisferik assimetriyaning xususiyatlari organizmning har qanday tashqi ta'sirga bo'lgan munosabati ta'siriga ham ta'sir qiladi.

Maktabga moslashish davri ancha uzoq, 46 haftani tashkil etadi. So‘rovnomalar shuni ko‘rsatadiki, ota-onalar moslashish uchun bir yoki ikki haftadan, o‘qituvchilar esa ikki yoki uch haftadan ko‘p vaqtni "olishadi". Ko‘rib turganingizdek, haqiqiy shartlar ikki baravar ko‘p.

Bundan tashqari, yuqori darajadagi tashvish qo‘zg‘aluvchanlik, sezgirlik, o‘ziga ishonmaslik, mas‘uliyat, vijdonlilik va ijtimoiy me‘yorlarni yaxshi tushunadigan chap qo‘l bolalarda birlashtiriladi. Bu bolalar uchun haqiqatan ham tengdoshlar bilan muloqot juda zarur bo‘lib, ular uchun ijobiy hissiy quvvat manbai bo‘lib xizmat qiladi.

Kattalar va tengdoshlar bilan munosabatlarda nizolarning paydo bo‘lishi chap qo‘llar uchun juda kuchli psixotravmatik omil bo‘lib, maktabga moslashish jarayonida qo‘shimcha qiyinchiliklar tug‘diradi. Ko‘pgina ota-onalar va o‘qituvchilar chapaqay bolalarning hissiyotlari kuchayganidan shikoyat qiladilar (ular tezda va "maydachuyda narsalardan" xafa bo‘lishadi, ular har qanday qattiq so‘zlarni tez his qilishadi, o‘z tengdoshlarining haqoratlari va tushunmovchiligiga juda sezgir). Biz "shikoyat qilish"ni tasodifan yozmaganmiz, haqiqatan ham shunday va ehtimol bu shikoyatlar bolaning xususiyatlarini tushunmaslik, uni boshqalar kabi ko‘rishni istash natijasidir.

Tadqiqotchilar, ota-onalar va o‘qituvchilar ko‘pincha chapdast bolalarning yolg‘iz qolish tendentsiyasini, nafaqat kattalar bilan, balki tengdoshlari bilan ham muloqot qilish qiyinligini ta‘kidlaydilar. Juda kuchli ifoda etilgan ushbu tendentsiya autizm deb ataladi. Autizm (yunoncha autos "o‘zini" dan) o‘zini ijtimoiy aloqalarga befarqlikda, o‘ziga, ichki tajriba olamiga chekinishda namoyon qiladi. Bunday bolalar takrorlanadigan harakatlarga, o‘zlarining ixtiro qilingan tillaridan foydalanishga moyil. Bola, go‘yo, haqiqatni o‘z dunyosiga qoldiradi.

Deyarli barcha tadqiqotchilar tomonidan qayd etilgan chapaqay bolalarning funktsional rivojlanish xususiyatlari mavjud. Ular o‘quv jarayonida hisobga olinishi kerak. Bu, birinchi navbatda, og‘zaki bo‘lmagan (sxemalar, modullar) dan ko‘ra og‘zaki stimullarni yaxshiroq tan olishdir. Chap qo‘l bolalar vizual-mekansal vazifalarni og‘zaki vazifalarga qaraganda yomonroq hal qilishadi. O‘qitishda biz ko‘pincha modellar, sxemalardan foydalanamiz, ya‘ni bu bolalar uchun qiyin bo‘lishi

mumkin, chunki chap qo'llar o'ng va chap tomonlarni, ba'zan yuqoriga va pastga chalg'itadi.

So'nggi yillarda maktabda chapaqay bolalarni qayta tayyorlash amaliyotidan voz kechildi va ular o'z qo'li bilan yozadilar. O'qitish boshlanishidan oldin (bolalar bog'chasida yoki maktabga qabul qilinganda) bolaning "qo'li" yo'nalishini aniqlash juda muhimdir.

Chapaqay bolaning faoliyatida uning bilim doirasini tashkil etish xususiyatlari quyidagi ko'rinishlarga ega bo'lishi mumkin:

1. Vizual - harakatni muvofiqlashtirish qobiliyatining pasayishi: bolalar grafik tasvirlarni chizish vazifalarini yaxshi bajara olmaydilar; yozish, o'qish paytida chiziqni ushlab turishda qiynaladilar.

2. Mekansal idrok etish va vizual xotiraning kamchiliklari, yozishning o'ziga xosligi, harflarni tashlab qo'yish va qayta joylashtirish, optik xatolar.

3. Diqqatning zaifligi, almashtirishda qiyinchilik va konsentratsiya.

5. Nutqning buzilishi: tovush va harf belgilaridagi xatolar.

Chapaqay bolalarning eng muhim xususiyatlaridan biri bu ularning hissiy sezgirligi, zaiflikning kuchayishi, xavotirlanish, ishlashning pasayishi va charchoqning kuchayishi.

Bundan tashqari, chap qo'l bolalarning taxminan 20 foizida homiladorlik va tug'ish paytida tug'ilish va tug'ilish travmasi asoratlari borligi haqiqatan ham ahamiyatli bo'lmasligi mumkin.

Chapaqay odamlarning hissiyotining kuchayishi maktabda moslashishni sezilarli darajada murakkablashtiradigan omil hisoblanadi. Chapaqaylar uchun maktab hayotiga kirish ancha sekin va og'riqli kechadi.

Chapaqay bolalar bilan ishlashda ularning ta'lim qobiliyatlarini, birinchi navbatda, yozish qobiliyatlarini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish kerak.

Chapaqaylarda yozish texnikasining sozlamalari o'ziga xosdir: Chapaqay bola uchun ham o'ngga, ham chapga qarab yozish bir xil darajada noqulay, chunki yozishda u ishchi qo'li bilan chiziqni to'sib qo'yadi. Shuning uchun, siz qo'lingizni chiziq ochiq

bo'lishi uchun qo'yishingiz kerak. Bunday holda, tutqichni ushlab turish usuli boshqacha bo'lishi mumkin: odatdagidek, xuddi o'ng qo'llar singari yoki teskari, qo'l chiziq ustida joylashganida.

Yozishni o'zlashtirganda, chapaqay bola o'zi uchun qulay bo'lgan variantni tanlashi kerak. Ta'kidlash joizki, chapaqay bolalar ko'pincha chapdan o'ngga va yuqoridan pastga qarab tasvirlar yasaydilar. Ularning yozuvlari izchil emas, balki ko'proq tanaffuslarga ega. Harflar qisqa tekis chiziqlar bilan bog'langan. Unutmaslik kerak: chap qo'li bolalarni yozishga o'rgatish paytida chap qo'llar uchun maxsus retseptlardan foydalanish lozim. chapaqay bolalardan harflarni qo'lni uzmasdan yozishni talab qilish unchalik samara bermaydi. Bunga erishish uchun kata mehnat talab etiladi. Sinf xonasida chap qo'l bolalarni derazadan chap tomonda turishi tavsiya etiladi.

Yana bir omilni hisobga olish kerak, bu esa chapaqay bolaning ta'lim faoliyatini osonlashtiradi. Bu talabaning ish joyini tanlashda etakchi ko'zni hisobga olish bilan bog'liq. Bolaning stoli axborot maydonini etakchi ko'z bilan mos keladigan tarzda joylashtirilishi kerak. Shunday qilib, agar chap ko'z etakchi bo'lsa, u holda doska, o'qituvchining ish joyi o'quvchining chap ko'rish maydonida bo'lishi kerak. Bu tavsiyalarni olimlar Y.V. Mikadze va N.K. Korsakovalar o'z ilmiy ishlarida olg'a surganlar. Ammo oxirgi talab birinchisiga mos kelmasligi mumkin, chunki ish joyining chap tomonidagi derazaning chap tomonidagi odatiy tartibga solinishi etakchi o'ng ko'z bilan tavsiya etiladi.

Biroq, o'quvchilarni sinfga joylashtirishda etakchi ko'zni hisobga olish nafaqat chap qo'l bolalar uchun, balki boshqa barcha bolalar uchun ham muhimdir.

Chap qo'li bolalarni rivojlantirishga qaratilgan maxsus tadbirlar zarur:

- a) vizual - harakatni muvofiqlashtirish;
- b) fazoviy idrokning aniqligi;
- v) vizual xotira;
- d) vizual - obrazli fikrlash;
- e) ma'lumotni yaxlit ravishda qayta ishlash qobiliyati;
- f) vosita qobiliyatlari;

g) fonemik eshitish;

h) nutq.

Rivojlantiruvchi ishlarni tashkil qilishda nutq terapevtini, defektologni, psixologni hamkorlikka jalb qilish kerak bo'lishi mumkin.

Shunday qilib, chapaqay bola maktabda juda ko'p muammolarga duch kelishi mumkin. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, chapdastlik o'z-o'zidan emas, balki muayyan bolada yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ba'zi bir buzilishlar va rivojlanish nuqsonlari bilan bog'liq xavf omilidir. Hech qanday holatda barcha chap qo'l bolalar, ayniqsa, maktabgacha yoshdagi ularning to'liq aqliy rivojlanishiga e'tibor berilmasa, ta'lim faoliyatini o'zlashtirishda jiddiy asoratlar bo'ladi.

Biroq, mantiqiy belgini ishlab chiqishga qaratilgan zamonaviy maktab dasturlari, ya'ni. tafakkurning chap miyasi tarkibiy qismlari o'ng miyaga yo'naltirilgan chapaqay bolaning imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga imkon bermaydi. Ayni paytda, maxsus tadqiqotlar chap qo'llarning nisbatan yuqori ijodiy salohiyatini ko'rsatadi, bu muammolarni o'rganish va kerakli xulosalarga kelish kerak.

O'qituvchining maktabda chapaqay bolaga psixologik yordami nimadan iborat bo'lishi kerak? O'qitish texnikasi va chapaqay bolalarning o'ziga xos xatolarini batafsil muhokama qilishdan oldin, o'qituvchilar, ota-onalar va boshqa manfaatdor shaxslar tomonidan tez-tez beriladigan bir qator savollar mavjud.

Shunday qilib, bir nechta asosiy savollar. Bu vazifa haqiqatan ham bunga loyiqmi, hatto har bir sinfda chap qo'l bilan yozadigan bolalar bo'lmasa ham? Darsda chapaqay bola o'qituvchi tomonidan berilgan tushuntirishlarni o'zlashtirmasa, unga qanday o'rgatish kerak? Bunday bolalarning muvaffaqiyatli ta'limini qanday ta'minlash mumkin? Bolaga yordam berishda ota-onalar ishtirok etishi kerakmi?

Mana bu muammoning uzoq vaqtdan beri tugaganligi va endi uni yo'q qilishning iloji yo'qligining achinarli dalillari. Maktabdagi nutq terapevtlari va defektologlari bilan shug'ullanadigan bolalar orasida chapaqay o'quvchilar yoki yashirincha chap qo'l bilan yozadigan maktab o'quvchilari o'rtacha statistik me'yordan oshib ketadi. Bundan tashqari, ular o'rta maktab o'quvchilaridan ko'ra maktabda qo'shimcha ma'lumot olishdan bosh tortishga majbur bo'lgan kasb-hunar ta'limi o'quvchilari

orasida ko‘proq. Xulosa shuni ko‘rsatadiki, biz chapboshlarni, ayniqsa xavf guruhiga kiradiganlarni qanday qilib o‘rgatishni bilmaymiz.

Umumiy ma‘noda chap qo‘l odamlar asosiy operatsiyalarni bajarishni afzal ko‘rgan yigitlardir.

Ta‘kidlash joizki, chap qo‘lchilar guruhi yanada kengroq va faqat chap qo‘l bolalar bilan chegaralanib qolmasligi, shuningdek, yashirin chap qo‘l va noaniq (ikki qo‘li bilan yozish) bilan bolalarni birlashtirishi mumkin. Biroq, bu bolalar psixofiziologik xususiyatlariga ko‘ra juda xilma-xildir. Muhokama qilinadigan bolalar toifasida, yuqori aqliy funktsiyalarni shakllantirishdagi kechikishlar va nomutanosibliklar tez-tez kuzatiladi, masalan, matematikani o‘rganishda, bu hisoblashda namoyon bo‘ladi. Ammo kimdir sinfda kamdan-kam chap qo‘l egalari bor, ular ko‘pinchilika emas, deb bahslashishi mumkin. Shubhasiz, qayta o‘qitilgan chap qo‘llar hisobga olinmaydi, balki "nutq terapiyasi" yoki shunchaki ahmoq talabalar deb nomlanadi. Bundan tashqari, ko‘pincha "yulduzcha bilan" muammoni intuitiv echim shaklida ularning yaxshi aql-zakovatining isboti talabani o‘ziga qarshi chiqadi, chunki bolaga tegishli mashg‘ulotlarsiz echimning borishini tushuntirish juda qiyin.

Bu zahmat chekishga arziydimi? Qaysi bolalar bilan ishlashda boshqa o‘qitish usullari foydali bo‘lishi mumkin?

Ammo boshqa, o‘ng miyani o‘rganish uslubidan foydalangan holda yaxshiroq o‘qitiladigan talabalar toifalari ro‘yxati (axir, umuman qabul qilingan pedagogik usullarning aksariyati chap miyani idrok etishga qaratilgan). Bugungi birinchi sinf o‘quvchilarining deyarli yarmi maktabga etakchi ko‘z yoki quloqqa nisbatan to‘liq bo‘lmagan imtiyoz bilan kelishadi. Va ular ham yarim sharlarning ixtisoslashuvining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda eng yaxshi o‘qitiladi.

Olti yarim yoshdan boshlab bolalar uchun to‘rt yillik ta‘limning boshlang‘ich bo‘g‘iniga kiritilishi yosh xususiyatlariga ko‘ra chap yarim sharni yangi ishlata boshlagan maktab o‘quvchilariga olib keldi, ularning psixologik faoliyatiga qo‘shgan hissasi hali ham oz. Ushbu bolalar hissiyot, beixtiyorlik bilan ajralib turadi va kognitiv faoliyat yaxlit va obrazli xarakterga ega bo‘lib, intuitiv printsiplarga ega. Bunday

sinflar bilan, ayniqsa murakkab darsliklar bilan ishlaydigan ko'plab o'qituvchilar yuqorida sanab o'tilgan omillar tufayli bir qator qiyinchiliklarga duch kelishadi.

Albatta, ro'yxatdagi barcha talabalar guruhlarini beparvolik bilan o'ng miya deb atash mumkin emas. Ammo har bir sinfda bolalar yarim sharlardan birining ustunligi holda (mavjud ta'limga eng moslashgan), o'ng miya va chap miyasiz o'qiydilar. Va ideal holda, siz har bir bolaga ta'lim berishni xohlaysiz, shuning uchun o'qituvchining ishi yanada muvaffaqiyatli bo'ladi, u tushuntirish mohiyatini har bir o'quvchiga qanchalik yaxshi etkazsa.

Ikkinchi savolga javob aniq: albatta o'qituvchilar dars berishlari kerak, ayniqsa, buni qanday qilishni bilishadi. Bunday muammoning mavjudligini, uni hal qilish va ba'zi yangi o'qitish usullarini o'zlashtirish zarurligini anglash qoladi. Ammo ot-onalar ham o'rgatishlari kerak, chunki bola uyda yordamga muhtoj.

Ko'pincha ma'lum bo'lgan o'qitishning usullari va yollari ko'plab bolalarga qiyinchiliklarini engishga yordam berdi.

Tan olishimiz kerakki, turli xil psixofiziologik qobiliyatlarga ega talabalarni muvaffaqiyatli o'qitadigan o'qituvchilar mavjud. Ularning ishi barcha o'quv uslublariga moslashtirilgan, vazifalar xilma-xil bo'lib, yaratilgan ta'lim holati sinfning u yoki bu qismining faolligini rag'batlantiradi, bu har bir o'quvchining muvaffaqiyatiga ta'sir ko'rsatmasligi mumkin emas. Shuning uchun turli xil o'qitish usullaridan foydalanish faqat o'qituvchining faoliyatini boyitadi.

Materialni quruq, mavhum, ketma-ket takrorlash dominant o'ng yarim sharda bo'lgan talabalarni o'qitish uchun mos emas. Ularning xotirasi beixtiyor va yorqin tasvirni yaxshiroq eslab qoladi. Fikrlash hissiy va intuitivdir, shuning uchun darsda doimiy qatnashish uchun muammoli vaziyatni yaratish talab etiladi. Amaliy topshiriqlar bo'yicha yangi nazariy materialni nutqning intonatsion imkoniyatlaridan faol foydalangan holda va vizual mustahkamlash bilan birga tushuntirish yaxshiroqdir. Darslikdagi qoidalarni o'qish, asosan, ilmiy matnni o'rganishga yaqinroq bo'lganligi sababli, u o'ng yarim shar tomonidan fantastika asaridan ko'ra yomonroq qabul qilinadi va shuning uchun darslik bilan ishlash maxsus o'qitilishi kerak, shuningdek muammoning holatini tushunishi kerak. Vazifalarni o'qish ko'pincha o'ng miyani

o'rganuvchiga tarkibni tushunishni qiyinlashtiradi. Bunday bola har doim bir narsadan boshqasiga o'tadi, shuning uchun u shartni o'qib bo'lgach, avval vaziyatni tasavvur qilishi kerak, keyin esa ushbu aniq muammoni izchil hal qilishi kerak.

Agar bu darslikdagi mavhum raqamlar emas, balki, masalan, topishmoqlarni javobini topish bo'lsa, o'ng miya o'quvchisi vazifalarni engish osonroq. Sinf xonasida, o'ng miya talabalaridan tashqari, chap miya talabalari ham bor, ular uchun mavhum, izchil tushuntirish faqat foydalidir va ikkalasini ham o'rgatish kerak. Ikkala o'quv uslubi ham yarim sharning ustunligi bo'lmagan bolalar uchun bir xil darajada mos kelishi yaxshi.

Albatta, o'qishdagi qiyinchiliklar deb ataladigan bolalar tashvish tug'diradi, ammo boshqa metodlar bilan bir qatorda aqliy harakatlarni bosqichma-bosqich shakllantirish nazariyasidan foydalanish o'quvchilar uchun dastur va u bilan muvaffaqiyatli kurashishga imkon beradi. Biroq, muvaffaqiyatsiz bolani ota-onaning yordamisiz o'qitish deyarli mumkin emas, shuning uchun ularning e'tiborini bir qator juda muhim masalalarga jalb qilish kerak. O'qituvchining asosiy sheriklari bo'lgan ota-onalarga shunday murojaat qilish kerak. Agar ota-ona farzandining qiyinchiliklarini tushunmasa va unga ishonmasa, unda u nima qilishi kerak?

Birinchiidan, bolaning barcha qiyinchiliklarini to'g'ri kvalifikatsiya qilish kerak va ular ham o'ng, ham chap qo'l bo'lishi mumkin. Ammo akademik kechikishlar juda sog'lom bolalarda uchraydi, lekin rivojlanishning individual sur'atlari bilan. O'qituvchilar, ota-onalar va, albatta, bolani o'rab turgan psixologlarning vazifasi o'z vaqtida yordam berishdir. Shundagina ijobiy natijaga erishish mumkin, ammo darhol emas. Oqibatda bu bolaning bilim doirasini va shaxsiyatini to'liq shakllantirishga imkon beradi.

Agar ilgari bolalarning aksariyat qiyinchiliklari ko'pincha tushunarsiz bo'lib kelgan bo'lsa, bugungi kunda ular tekshirildi va neyropsikologik tuzatishning universal yondashuvlari va yo'nalishlari mavjud. Ammo o'qituvchining mashaqqatli va ulkan mehnati ajralmas va uning asosiy hamkasbi ota-ona hisoblanadi. Bolada umid qiladigan boshqa odam yo'q. Chap qo'l tufayli har doim ham yomon qo'l yozuvi, yo'qolgan harflar va o'quv dasturini o'zlashtira olmaslik yomon bo'lmasada,

boshlang'ich sinflarda yaxshi o'qimaydigan va ixtisoslashgan markazlardan maslahat so'rab murojaat qiladigan sog'lom bolalar orasida 70 foizga yaqini chap qo'llardir

Professional tarzda o'tkazilgan noropsikologik tekshiruv boladagi qiyinchiliklarning ob'ektiv sabablarini ochib beradi va hech bo'lmaganda tuzatish yo'llarini belgilab olishga yordam beradi. To'g'ri, bu faqat birinchi bosqich, ammo yo'lni yurgan kishi egallaydi!

Psixologlar umidsiz ota-onalarni dominant qo'lni o'zgartirish kabi radikal qadamdan ogohlantiradi. Bunday vaziyatda qo'l odamning psixologik faoliyatining miya tashkilotining aksidir! Qayta o'qitish yuqori aqliy funktsiyalarni to'xtatilishiga olib kelishi mumkin va natijalar darhol paydo bo'lmasligi mumkin. Kambag'al bola ular bilan yana kurashishga majbur bo'ladi. Qayta tayyorlash masalalari faqat mutaxassislar bilan hal qilinadi va ijobiy qaror faqat qayta o'qitilgan chap qo'l o'ng qo'lini faqat muntazam yozish boshlanishidan oldin yoki o'ta og'ir holatlarda, mashg'ulotning birinchi kunlarida ishlatgan taqdirdagina qabul qilinishi mumkin. Ammo bunday qadam ham har doim ham muvaffaqiyatli bo'lmaydi.

Tashqi tomondan tayinlangan "adolat" kuchliroq bo'lib chiqishi mumkin, chunki qayta tayyorlash motor funktsiyalarining shakllanishi davrida amalga oshirilgan va yarim sharlar o'rtasida funktsiyalarni taqsimlashning murakkab tizimiga aylangan. Shu sababli, ota-onalar o'zboshimchalik bilan harakat qilish huquqiga ega emaslar va biron bir ko'rinadigan tortishuvlarga xavf tug'diradilar. Ular o'zlarining sog'lig'i uchun emas, balki o'z farzandlari sog'ligiga ruhiy va jismoniy xavf tug'diradilar.

Agar bola hali maktabga bormasa, lekin chap qo'li bilan ko'plab operatsiyalarni bajaradigan bo'lsa yoki birinchi ta'limiy donolikni o'zlashtirishda keltirilgan qiyinchiliklar shaklida tashvish beruvchi omillar mavjud bo'lsa, unda ota-ona mustaqil ravishda, mutaxassis bilan maslahatlashmasdan qaror qabul qilmasligi kerak.

Agar bola etakchi chap qo'l bo'lib chiqsa, u holda "haqiqiy" chap qo'lni o'rgatish kerak, uning xususiyatlarini qadr-qimmatga aylantirib, sezgi va hissiyotga tayanib, yordam berishga bo'lgan samimiy istakka ishonib, o'zi savollari bilan muvaffaqiyatga erishish yo'lini taklif qiladi. Biz tushunmovchilik sabablarini va bola

miyasining plastisiyasini hisobga olgan holda, turli xil o'qitish uslublariga, individual yondashuvga tayanib, yuzaga kelgan muammolarni hal qilamiz.

Maktabda bola ushbu davrda etakchi ta'lim faoliyatining asosiy elementlarini, zaruriy bilim va ko'nikmalarni shakllantiradi. Ushbu davrda fikrlash shakllari rivojlanib, ilmiy bilimlar tizimini yanada o'zlashtirishni, ilmiy, nazariy fikrlashni rivojlantirishni ta'minlaydi. Ushbu davrda psixologik qayta qurish amalga oshiriladi, bu boladan nafaqat ruhiy stressni, balki katta jismoniy chidamlilikni ham talab qiladi.

Talaba tashqi yoki amaliy faoliyatning ustunligi bilan ajralib turadi va bu faoliyatning kuchi ancha katta. Ushbu yoshda o'zini o'rganish sub'ekti sifatida anglash boshlanadi.

Ammo bu rasmni tasavvur qilsak arziydi: barcha eshiklar va eshiklardagi barcha tutqichlar, dunyo chap qo'l odamlari bilan qanday uchrashishini tushunish uchun ularni chap qo'l bilan olish qulay bo'lishi uchun moslangan. Chapaqay bolalar nafaqat qayta o'qitilibgina qolmay, balki normal hayot, ta'lim olish, kasb-hunar egallash uchun barcha sharoitlarni yaratib berilishi kerak. Dunyoning ko'plab mamlakatlarining tajribasi shundan dalolat beradiki, chapaqay bolalarga nisbatan g'amxo'rlik qilish, ularning rivojlanishiga foydali ta'sir ko'rsatadi. Ko'pgina mamlakatlarda chap qo'llar uchun maxsus do'konlar mavjud, u erda siz pichoq va qaychi, turli xil asbob-uskunalar, sport anjomlari, tikuv mashinalari va hattoki chap qo'lga moslashtirilgan klaviaturali kompyuterlarni sotib olishingiz mumkin. Qo'lning afzalligi nafaqat bolalikda, balki Chapaqay kattalar deyarli har qanday ixtisosga ega bo'lishlari mumkin, chunki chap qo'llar uchun mo'ljallangan mashinalar, moslamalar va moslamalar mavjud.

Afsuski, bizda bularning barchasi yo'q. Ehtimol, ba'zi kasblarni tanlashdagi cheklov ota-onalarni Chapaqay bolalarini qayta tayyorlashga majbur qiladi. O'tgan o'n yillikdagi keksa avlod o'qituvchilari va ota-onalar, barcha bolalarni o'ng qo'llarini beparvolik bilan ishlatishga o'rgatishlari, juda tushunarli amaliy fikrlarga asoslanishgan: chap qo'l bilan bo'lish noqulay. Chap qo'l ni ishlatish odati, ularning fikriga ko'ra, bolaning moslashuvchan imkoniyatlarini pasaytirdi.

Tanlangan pedagogik strategiyada adashmaslik uchun, bolada chap qo'l belgilari borligini o'z vaqtida aniqlash yaxshiroqdir. Maktabga kirishdan oldin buni bilish juda

muhimdir. Psixologlar to'rt yoshdan besh yoshgacha bo'lgan davrda "qo'lda qo'l afzalligi" deb nomlangan maxsus ta'rifni bajarishni maslahat berishadi. Buni faqat mutaxassislar professional darajada bajara olishadi. Ammo "birinchi testlarni" ham o'qituvchilar, ham ota-onalar amalga oshirishi mumkin - keyinchalik ular professional psixologlar tomonidan tasdiqlanishi yoki rad etilishi uchun.

Shubhasiz, chap qo'lni rivojlanishning buzilishi yoki og'ishining sababi, intellektual va jismoniy imkoniyatlarning pasayishi sababi deb hisoblash mumkin emas. Yana bir narsa ham tushunarli-qo'lni boshqarishning ustunligi bolaning xohishiga yoki uning qaysarligiga bog'liq emas, balki nafaqat "etakchi" qo'lni, balki yuqori aqliy funktsiyalarni tashkil qilishning ba'zi xususiyatlarini belgilaydigan miya faoliyatini maxsus tashkil etishga bog'liqdir. Katta harakat evaziga Chapaqay bolani o'ng qo'lidan foydalanishga o'rgatish mumkin, ammo uning biologik mohiyatini o'zgartirish mumkin emas.

Adabiyotlar

1. Avezmurodovich, O. R. (2020). Difficulties in learning to write and read left-handed children. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 8 (8), 40-45. <http://www.idpublications.org/wp-content/uploads/2020/07/Full-Paper-DIFFICULTIES-IN-LEARNING-TO-WRITE-AND-READ-LEFT-HANDED-CHILDREN.pdf>
2. Rustambek QO'LDOSHEV. Chapaqay bolalarni maktabga qanday tayyorlash kerak? Pedagogik mahorat. Ilmiy-nazariy va metodik jurnal Buxoro 2020-yil, 3-son 145-147 b.
3. R.A.Qo'ldoshev. Кўмаки педагогї ба кўдакони чапдаст дар соли якуми хониш.- GlobeEdit, 2020.-93 bet. <https://www.morebooks.shop/store/ru/book/%D0%BA%D3%AF%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B8-%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D3%A3-%D0%B1%D0%B0-%D0%BA%D3%AF%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B8-%D1%87%D0%B0%D0%BF%D0%B4%D0%B0%D1%81%D1%82->

<https://www.morebooks.shop/store/ru/book/hsunixatga-o-rgatishning-amaliy-asoslari/isbn/978-620-0-60995-3>

4. Y.Y.Azimov, R.A.Qo'ldoshev. Husnixatga o'rgatishning amaliy asoslari (metodik qo'llanma). GlobeEdit, 2020.-141bet.
<https://www.morebooks.shop/store/ru/book/hsunixatga-o-rgatishning-amaliy-asoslari/isbn/978-620-0-60990-8>

5. Avezmurodovich, O. R. (2020). Difficulties in learning to write and read left-handed children. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8 (8), 40-45.
<http://www.idpublications.org/wp-content/uploads/2020/07/Full-Paper-DIFFICULTIES-IN-LEARNING-TO-WRITE-AND-READ-LEFT-HANDED-CHILDREN.pdf>

6. Savod o'rgatish davrida nutq va yozuv malakalarini shakllantirish (Monografiya). GlobeEdit, 2020. – 120 b
bet.
<https://www.morebooks.shop/store/ru/book/savod-o-e2%80%98rgatish-davrida-nutq-va-yozuv-malakalarini-shakllantirish/isbn/978-620-0-61030-0>

7. EPRA International
Journal of Research and Development (IJRD). Volume: 5 ... LEARNING PROCESS. Qo'ldoshev Rustambek. Avezmurodovich. 277-281.

8. Avezmurodovich, O. R. (2020). Difficulties in learning to write and read left-handed children. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8 (8), 40-45.

9. Rustambek QO'LDOSHEV. Chapaqay bolalarni maktabga qanday tayyorlash kerak? Pedagogik mahorat. Ilmiy-nazariy va metodik jurnal Buxoro 2020-yil, 3-son 145-147 b.

10. Безруких, М. М. (2008) *Леворукий ребенок в школе и дома*. М.: Вентана-Граф, 240 с.

11. Безруких, М. М., Ефимова, С. П., Круглов, Б. В. (1995) *Почему учиться трудно?* М.: Семья и школа, 205 с.

12. Rustambek QO'LDOSHEV. Chapaqay bolalarni maktabga qanday tayyorlash kerak? Pedagogik mahorat. Ilmiy-nazariy va metodik jurnal Buxoro 2020-yil, 3-son 145-147 b.
13. Avezmurodovich, O. R. (2020). Difficulties in learning to write and read left-handed children. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8 (8), 40-45.
14. Alijon R Khamraev. Modeling Teacher's Activity in Designing Students' Creative Activities. *Eastern European Scientific Journal*. 2019/5/10/
15. QO'LDOSHEV R. Chapaqay bolalarni maktabga qanday tayyorlash kerak // Pedagogik mahorat. Ilmiy-nazariy va metodik jurnal Buxoro 2020-yil, 3-son 145-147 b.
16. Avezmurodovich O. R. Difficulties in learning to write and read left-handed children // *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8 (8), 40. – 2020. – T. 45.
17. Qo'ldoshev R.A. LEFT-HANDED CHILDREN AND THE LEARNING PROCESS// *EPRA International Journal of Research and Development (IJRD)* Volume: 5 | Issue: 10 | October 2020 277-281
18. Hamroev A. R. MODELING ACTIVITIES OF TEACHERS WHEN DESIGNING CREATIVE ACTIVITIES OF STUDENTS // *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences* Vol. – 2019. – T. 7. – №. 10.